

נחמד למקרא

לעילוי נשמת
האישה הצדקנית
מרת עליזה בת מזל טוב

פנינים מתוך הספר 'נחמד למקרא' העתיד לצאת לאור בעז"ה | פרשת קרח

"ויקהלו על משה ועל אהרן ויאמרו אלהם רב לכם כי כל העדה כלם קדשים ובתוכם ה' ומדוע תתנשאו על קהל ה'" (ט"ז, א, ג)

יש לדקדק, מדוע כפל הכתוב "כי כל העדה" - "כלם". והנה, עי' ב"חזקוני" (כאן) שכתב, "כי כל העדה כולם קדושים, הם הבכורים שנתקדשו, כדכתיב (שמות יג, ב) קדש לי כל בכור, ועליהם העבודה מוטלת לעשות". נראה, שדרש אין ריבוי ["כי כל העדה"] אחר ריבוי ["כלם"] אלא למעט (עי' בבא קמא מה:), והיינו שטענת קרח היתה רק על הבכורים, ולא על כל ישראל.

וב"ספורנו" (כאן) כתב, "כי כל העדה, כל אחד מהם". "כלם קדשים, מכף רגל ועד ראש, כמו שאמר והייתם קדושים לאלוקיכם".

והנה, ידועים דברי הט"ז (או"ח, סי' תקפב, סק"ג) בביאור נוסח התפילה בראש השנה - "מלוך על כל העולם כולו", דלכאורה הוא כפל לשון. אלא, משום דמצינו פעמים הרבה לשון "כל" שהוא רוב, דקיי"ל רובו ככולו, קמ"ל הכא שהוא כל העולם ממש. ובוזה ביאר נמי (סי' שפ, סק"א), מה שאומרים "וכל הרשעה כולה כעשן תכלה", עיי"ש.

ועפ"ז ביאר היעב"ץ בספרו "מור וקציעה", קרא דהכא - "כי כל העדה כלם קדשים", ד"כולם" ממש קאמר. וכן ביארו, קרא דיחזקאל (כ, מ) "ועבדוני כל בית ישראל כולו".

ועי' בגליון הש"ס (הוריות ג:) להגאון רעק"א, על הא דאמרינן התם "בכל התורה כולה קיי"ל רובו ככולו", דלשון "בכל התורה כולה" הוא לאו דוקא, דמצינו "כל" שהוא כל ממש, עיי"ש. ולכאורה, מוכח מזה דלא כה"ט, דהא איכא כפילות "בכל התורה" - "כולה", ואפ"ה אמרינן דאין זה כל ממש, והאי לישנא היא לאו דוקא.

"ויקהלו על משה ועל אהרן ויאמרו אלהם רב לכם כי כל העדה כלם קדשים ובתוכם ה' ומדוע תתנשאו על קהל ה'" (ט"ז, א, ג)

נראה לומר, דטענת קרח בזה היא לשיטתו, דהנה מובא בחז"ל ("תנחומא" ישן, ד) [עי' רש"י לעיל (פסוק א)] שקרח הלביש את הר"נ ראשי סנהדראות טלית שכולה תכלת, וטען למשה, טלית זו שכולה תכלת חייבת בציצית או פטורה, אמר לו חייבת, התחיל לשחק עליו, אפשר טלית של מין אחר חוט אחד של תכלת פטורה, זו שכולה תכלת לא תפטור את עצמה. וכן מובא (שם) לענין בית שמלא ספרים, מהו שיהא פטור מן המזוזה וכו', עיי"ש. וזהו מה שקרח טען כאן, דכיון דכל העדה כולם קדושים, אין צריך שיהא אחד מעל כולם, אלא דיה לעדה הקדושה שתפטור את עצמה, וא"כ מדוע תתנשאו על קהל ה'.

"ויקחו קרוז בן יצהר בן קהת בן לוי ודהתן ואבירים בני אליאב ואון בן פלת בני ראובן" (ט"ז, א)

"ומה ראה קרח לחלוק עם משה, נתקנא על נשיאותו של אליאב בן עוזיאל, שמינהו משה נשיא על בני קהת על פי הדבור. אמר קרח, אחי אבא ארבעה היו וכו', והוא מנה נשיא את בן אחיו הקטן מכולם, הריני חולק עליו ומצטל את דכריו" (תנחומא א).

"מה עשה, עמד וכנס מלחמים וחמסים ראשי סנהדראות, רובן משצט ראוון שקניו וכו', והלבישן טליתות שקולן תכלת, צאו ועמדו לפני משה, אמרו לו, טלית שכולה (של) תכלת חייבת צליית או פטורה, אמר להם חייבת, התחילו לשחק עליו, אפשר טלית של מין אחר חוט אחד של תכלת פטורה, זו שכולה תכלת לא תפטור את עצמה".

עי' "בעל הטורים" (כאן) שכתב, "סמך מחלוקת קרח לפרשת ציצית, שעל ענין ציצית חלק על משה" (במדבר רבה יח, ג). וכמש"כ רש"י (כאן) "מה עשה" וכו'.

והנה, מצינו ברש"י שני דברים שהביאו את קרח לחלוק על משה רבינו. אחד מש"כ כאן, שנתקנא על נשיאותו של אליאב בן עוזיאל. והשני מש"כ להלן (פסוק ז), "עיניו הטעתו, ראה שלשלת גדולה יוצאת ממנו, שמואל ששקול כנגד משה ואהרן" וכו'. מבואר, דהיו לקרח שתי נגיעות, נגיעה של ליבו - שנתקנא, ונגיעה של עינו.

והנה, במצות ציצית נאמר (טו, טז) "וראיתם אתם ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם", הרי שמצות ציצית מונעת נגיעת הלב ונגיעת העיניים.

ובפשטות, אין זה בדוקא על איסור עריות, אלא על כל הסתכלות שאינה טובה, ועל כל הרהור ונגיעה של לב שאינה ראויה. וא"כ איך לא ניצל קרח ע"י הציצית שלו - שכולה תכלת, מקנאת הלב והעיניים שהביאו אותו לחלוק על משה. אלא, ודאי שהציצית שלו אינה ציצית ואין בה אפילו סרך מצוה, ולכן המשיך לחלוק על משה רבינו ולא חזר בו.

ולפ"ז יש לבאר, מה שאמר משה לקרח (פסוק ה) "בקר וידע ה' את אשר לו" וכו', דמדוע דחה לבוקר [עי' רש"י (שם) שמא יחזרו בהם]. אלא ידוע הוא, שזמן מצות ציצית אינו אלא ביום, והוא שאמר משה לקרח, אם כדברך כן הוא שציצית כזאת היא ציצית ופטורה מתכלת, נמתין למחר בבוקר שאז מגיע זמן מצות ציצית, ונראה אם תחזור מהנגיעות שיש לך אם לאו. אם תחזור כן, סימן שהציצית שלך היא ציצית מצוה, ולכן היא הביאה אותך לתשובה של "לא תתורו", אבל אם תחזיק במחלוקת ותישאר עם נגיעות הלב והעיניים, אזי זה הוכחה שהציצית שלך אינה ציצית, וכל כוונתך היא לחלוק על הקב"ה. ובוזה מדויק, לשון "בוקר" ולא אמר סתם "מחר", אלא בבוקר שהוא זמן מצות ציצית.

"וידבר אל קרוז ואל כל עֲדָתוֹ לֵאמֹר בְּקֶרֶב יִדְעֶה ה' אֵת אֲשֶׁר לוֹ וְאֵת הַקְּדוּשָׁה וְהַקְּרִיב אֵלָיו וְאֵת אֲשֶׁר יִבְזֹר בּוֹ יִקְרִיב אֵלָיו" (טז, ה)

הנה, ממה דכתיב "אל קרח" - "ואל כל עדתו", ולא כתיב "אל קרח וכל עדתו", יש מקום לדייק, דמשה רבינו דיבר עם כל אחד מהם בנפרד "אל קרח" - "ואל כל עדתו". ומה שעשה כן, הוא כדי לכבד ולייקר את קרח, שמחשיבו ומפרידו משאר העדה, אולי יחזור בו ממחלוקתו, אלא דאעפ"כ לא שב והמשיך להחזיק במחלוקת.

וכע"ז כתב ה"אור החיים" (להלן פסוק יב) גבי דתן ואבירים, "נתחכם בזה לדבר עמם ביחוד שלא בשעת הוועד, אולי ירויח דעתם אחד לאחד, גם באמצעות החשיבות אשר הוא מחשיבם לדבר אליהם מכללות הנועדים, יתרכך לבם להטות אוזן", עיי"ש.

יש לציין, דעה"פ (ויקרא יא, א) "וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר אלהם", פרש"י (שם) "אל משה ואל אהרן, למשה אמר שיאמר לאהרן", והיינו נמי מדכתיב "אל משה" - "ואל אהרן". אולם, הכא לא מסתבר לפרש כן, לקרח אמר שיאמר לכל עדתו. עכ"פ רואים מדברי רש"י (שם), שתיבת "ואל" האמצעית, באה לחלק, ואף הכא באה לחלק, שדיבר משה עם כל אחד בנפרד "אל קרח" - "ואל כל עדתו" כנ"ל.

"וישלחו משה לקרא לדתן ולאבירים בני אליאב ויאמרו לא נעלה" (טז, יב)

"וישלח משה וגו'. מכלן שאין מחזיקין במחלוקת, שהיה משה מחזר אחריהם להשלימם בדברי שלום" (תנחומא ז).

יש להעיר, מדוע הוצרך הכתוב להוסיף "בני אליאב", הא כבר ידעינן שבני אליאב הם (פסוק א). ודוחק לומר, שיש עוד אנשים שנקראו דתן ואבירים, שלכן הוסיף הכתוב "בני אליאב", שלא נטעה.

ויש לבאר, עפמש"כ רש"י (כאן) "שהיה משה מחזר אחריהם להשלימם בדברי שלום", ויתכן, דחלק מדברי השלום והפיוס, הוא מה שקרא להם ע"ש אביהם - "בני אליאב", שבני אדם גדול הם, ולא נאה להם להחזיק במחלוקת. עי' עוד ב"אור החיים" (כאן), דמבואר בדבריו, דגם מה שנאמר "וישלח משה", הוא חלק מדברי הריצוי והפיוס לעשות שלום.

"וישלחו משה לקרא לדתן ולאבירים בני אליאב ויאמרו לא נעלה" (טז, יב)

"לא נעלה. פיהם הכשילם, שאין להם חלף ירידה" (תנחומא ו).

נראה, דהוקשה לרש"י לשון "לא נעלה", דהו"ל למימר "לא נבוא וכדו", וכמו שהקשה ה"כלי יקר" (כאן) "לאיזו הר קרא להם לעלות". לזה פירש, דנקט קרא לשון "לא נעלה" לרמוז "שאין להם אלא ירידה". וכ"ה להדיא במדרש "תנחומא" (אות ג), וז"ל: "לא נלך, לא נבוא אין כתיב כאן, אלא לא נעלה, ועליהם אמר שלמה (משלי יח, ז) פי כסיל מחתה לו, פתחו פיהם לפרעניות, לומר שהם מתים בירידה ולא בעליה, כשם שאמרו כך מתו, וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה".

והנה, ברשב"ם (כאן) כתב, "ויאמרו לא נעלה, אליך למשפט, לשון עליה רגיל לומר אצל הולכים אל השופטים, ועלתה יבמתו השערה" (דברים כה, ז) וכו'. ונראה, דמפרש ריש קרא "וישלח משה לקרא לדתן ולאבירים", כמו שדרשו חז"ל (מועד קטן טז).

"מנלן דמשרדין שליחא דבי דינא, ומזמנינן לדינא, דכתיב וישלח משה לקרא לדתן ולאבירים בני אליאב". הרי שקראם למשפט, וזהו שאמרו לו לא נעלה אליך למשפט.

אולם, רש"י לשיטתו לא יכול לפרש כן, דהא ריש קרא ביאר באופן אחר, "שהיה משה מחזר אחריהם להשלימם בדברי שלום", הרי שלא קראם למשפט, אלא אדרבה קראם לעשות עמהם שלום, לכן פירש "פיהם הכשילם, שאין להם אלא ירידה".

"ויהאמר משה אל אהרן קוֹז את המוזותה ותן עליה איש מעל המזבז ושים קטרת והולך מזהרה אל העדה וכפר עליהם כי יצא הקצף מלפני ה' הזול הנגף" (יז, יא)

"דצר אחר, למה בקטורת, לפי שהיו ישראל מלזים ומרננים אחר הקטורת, לומר סם המות הוא, על ידו מתו נדב ואזיהוא, על ידו נשרפו חמשים ומאתים איש, אמר הקב"ה תראו שעולר מגפה הוא, והחטא הוא הממית" (עי' מכלתא יז, ה). [רש"י להלן פסוק יג].

יש לעיין, מדוע גבי נדב ואביהוא נקט רש"י לשון "מתו", ואילו גבי מאתים וחמשים איש נקט לשון "נשרפו", וכ"כ לעיל (פסוק ג) "מאותן שנחלקו על הכהונה ונשרפו", וכ"ה לשון הכתוב (פסוק ד) "אשר הקריבו השרפים", הלא נדב ואביהוא נמי נשרפו, דכתיב (ויקרא י, ב) "ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם" וכו'.

ויש ליישב, עפמש"כ רש"י עה"פ (ויקרא י, ה) "ויקראו וישאם בכתנתם", וז"ל: "מלמד, שלא נשרפו בגדיהם, אלא נשמתם, כמין שני חוטין של אש נכנסו לתוך חוטמיהם". מבואר, שהשריפה לא היתה ניכרת בנדב ואביהוא, דלא נשרפה אלא נשמתם, לכך נקט רש"י - "מתו", משא"כ במאתים וחמשים איש, אפשר שהשריפה היתה ניכרת בהם, לכך נקט רש"י - "נשרפו".

עוד יתכן לומר, דהנה בנדב ואביהוא לא ראו את האש שיצאה מלפני ה', דהא מתו בתוך אוהל מועד בהקריבם אש זרה, וא"כ לא ידעו ישראל שנשרפו, לכך נקט רש"י - "מתו", משא"כ במאתים וחמשים איש, יתכן שראו את האש שיצאה מאת ה', וא"כ ראו כולם שנשרפו, לכך נקט רש"י - "נשרפו".

"בכורי כל אשר בארצם אשר יביאו לה' לך יהיה כל טהור בביתך יאכלו" (יז, יז)

יש להעיר, מהו שנאמר - בכורי כל אשר בארצם, הא ביכורים אינם אלא משבעת המינים בלבד, כמבואר במנחות (פד:), עיי"ש. וכה"ג יש להעיר, עה"פ (דברים כו, ב) "ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך" וכו'.

והנה, ב"מדרש אגדה" (כאן) איתא "בכורי כל אשר בארצם, על העמר, ועל שתי הלחם של עצרת, ועל הבכורים שהם מביאים מפרות האילן". משמע, דמה דכתיב "כל", אין זה קאי אלא אחריו - "אשר בארצם", דאין ביכורים אלא משבעת המינים בלבד, אלא קאי אלפניו - "בכורי", והיינו כל סוגי הביכורים, עומר שתי הלחם וביכורים ממש.

וב"אור החיים" (דברים שם) כתב, "כל פרי, פירוש כל הפירות שביבחתיה לך בהם הארץ". והיינו לא כל פירות ארץ ישראל, אלא כל פירות שנשתבחה בהם ארץ ישראל. וכן נראה בכוננת ה"ספורנו" (שם), "המשובחים שבכל פירותיה וכו', והמשובחים הם ז' מינין שנשתבחה בהם ארץ ישראל" וכו', עיי"ש.